

ERIPAINOS.
Suomalainen Suomi
 N:o 5, 1944.

Kieli ja lapsuus

Lasten kielen sielutieteellinen tutkimus on tällä vuosisadalla ollut varsin vilkasta ja monipuolista. Näyttää siltä, kuin tutkijat olisivat tämän probleemin ääreen ehdittyään löytäneet siitä vehreän keitaan, johon he ovat palanneet yhä uudelleen ja eri tahoilta. Onhan ollut tärkeitä saada mahdollisimman yhtenäinen kuva lapsen kielenkehityksen yleisistä vaiheista ja tässä kehityksessä piilevästä, sisäisestä omatoimisesta säännönmukaisuudesta. On voitu todeta, että näköjään haparoivat ja satunnaiset piirteet jonkun yksityisen lapsen puheen ensi askelissa eivät lopulta olekaan sattumanvaraisia, vaan että ne ainakin periaatteessa kuvastavat muissakin normaalilapsissa tavattavaa luonnon tapahtumaa, erästä vähitään puhkeavaa kehityksen puolta. Lapsen kielen tutkimus ja tuntemus selventää täten käsitystämme ihmisyyksilön kehityksestä yleensä. Se voi palvella myös eräänä tärkeänä mittapuuna, kun joudumme arvioimaan, onko joku lapsi ikäisekseen normaalisesti kehittynyt vai mahdollisesti ikätovereistaan jäljessä tai heidän edellään. Ja lisäksi — se voi olla suurena apuna myöskin eräissä käytännöllisissä kasvatuskysymyksissä sekä väärinkäsitysten ja väärin arviointien torjuna että myönteisten kasvatus- ja ohjauskeinojen antajana.

Mutta kaiken tämän sinänsä tärkeän lisäksi lasten kielen sielutieteellinen tutkiminen on tullut merkitseväksi muussakin suhteessa. Ihmisyyksilönhän katsotaan kehityksessään pienoiskoossa toistavan koko ihmisuvun aikaisempia alkukantaisia kehitysvaiheita. Niin myös kielen alalla. Lapsen kielen vaatimattomalta näyttävässä pitkittäisleikkauksessa kuvastuvat kaukaiset maisemat, eräänlainen tihennys ja kertaus siitä tiestä, jota pitkin inhimillisen kielen kehitys sukumme aamunsarastuksessa yleensä on kulkenut hioutuessaan ja kypsyessään luonnonihmisen ajatuksen ja mielentilan ilmaisijasta vähitellen yhä moninaisemman ja vaate-
 liaamman henkisen elämän jalomuotoiseksi kuvastimeksi. Lapsen kielen vaiheet ovat tässä mielessä olennainen kappale inhimillisen hengen yleistä kehityshistoriaa. Tämän merkityksen ymmärtääksemme meidän tulee muistaa, että ihminen on luonnon moninaisuuden keskellä *ainoa* olento, joka oppii puhumaan. Yksikään eläin ei siihen pysty. Tarinat kyllä toisinaan kertovat puhuvista eläimistä, mutta kriittinen tutkimus on joutunut murskaamaan nämä kertomukset yhden toisensa jälkeen ja osoittamaan, että kysymyksessä on ollut harhakäsitys, joka ei kestä lähempää tarkastelua. Eivät edes ihmisenmuotoiset apinat tee tässä suhteessa poikkeusta. Tutkimus on osoittanut, että simpanssienkaan henkisessä kehi-

SUOMALAINEN SUOMI N:o 5 — 1944

tyksessä ei ole mitään, jota voitaisiin verrata ihmislapsen suorittamaan puheen oppimiseen ja puhekielen omaksumiseen. Lisäksi on ihmisen ja simpanssin lapsuuden kehitystä vertailtaessa tehty eräs yhtä mielenkiintoinen kuin merkitykseltään laajakantoinen havainto: ensimmäisen ikävuoden aikana simpanssi menee kehityksessään selvästi ihmislapsen edelle, se oppii esim. seisomaan, kävelemään tahi muuten hallitsemaan ruumiinsa liikuntoja nopeammin ja paremmin kuin samanikäinen lapsi. Toisen ikävuoden kuluessa tapahtuu kuitenkin ratkaiseva käänne. Simpanssinkin kehitys jatkuu kyllä edelleen, mutta siitä huolimatta se jää toisena vuotena yllättävästi kilpatoverinsa jälkeen. Ihmislapsi ei silloin ainoastaan tavoita simpanssia, vaan menee vastustamattomasti sen ohi ja välimatkan yhä kasvaessa etäännytty lopuksi — simpanssin kannalta katsoen — suorastaan saavuttamattomiin, lisäksi koko loppuiäksi.

Mikä on syynä tähän äkkimuutokseen? Se on juuri *puhekieli*, jonka pohjan lapsi toisen vuoden aikana yleensä ratkaisevasti omaksuu. Tähän voidaan helposti sanoa: Mutta johan lapsi alkaa äännellä muutaman kuu-kauden ikäisenä. Niin kylläkin, mutta se ei ole vielä puhetta. Se on vasta umpimähkäistä puhe-elimillä ja niiden synnyttämällä moninaisilla äännteillä leikkimistä, tuttua *jokeltamista*, joka ei tarkoita vielä mitään ulkopuolista. Sen tarkoitus on enintään siinä itsessään, eräänlaisessa tämän ääniorkesterin tiedottomassa harjoituksessa tulevia tehtäviä varten, joille vasta myöhempi kehitysvaihe antaa lopullisen sisällyksen. — Voidaan myös väittää: Eihän tuo sitäpaitsi ole mitään yksinomaan ihmiselle ominaista. Äänenkäyttöähän tavataan eläimilläkin. Koirakin haukkuu tahi murisee, kissa naukuu tahi kehrää, linnut laulavat, ja lukematomat muut eläimet tuottavat ja käyttävät erilaisia ääniä, joilla ne todennäköisesti ilmaisevat mielentilaansa, tyytyväisyyttään, vihaansa, tahi joita ne käyttävät esim. kutsumis-, hälytys- tahi varoitushuutoina lajinsa muille yksilöille. Niin kyllä; tämäkin on totta ja tällaiseen ääntelyyn pystyy myös ihminen, joka jo maailmaan tullessaan on kypsä esim. itkemään, lisäksi ilman minkäänlaista ennakkoharjoitusta. Mutta tämä kaikki on sekä lapsella että eläimellä vielä verrattoman kaukana varsinaisesta kielestä. Se on vasta eräänlaista yleistä mielialan ilmaisua, määrätyn tunne- tahi toivetilan äänellistä kuvastamista. Se on vielä eräänlaista kielen esikartanoa, tunteen ja toiveentäyteistä yleisilmaisua, niin sanottua mielenliikutus- eli affektikieltä, joka on yhteinen eläimille ja ihmisille. Se on samaa sukua kuin se »kieli», se tahaton ilmaisu, jonka välineinä ovat esim. kasvojen ilmeet, katse, ruumiin tahi ruumiinosien, esim. pään tahi käsien asento ja liikkeet, erilaiset eleet, äänensävy jne. Mutta tässä onkin vastassamme vedenjakaja. Eläin jää pysyvästi

SUOMALAINEN SUOMI N:o 5 — 1944

tämän ilmaisun asteelle. *Ihminen* saa sen lisäksi jotakin periaatteessa aivan uutta ja ratkaisevaa, juuri sen panoksen, mikä toisella ikävuodella kiidättää ihmislapsen samanikäisen simpanssivauvan ohitse. Mutta ihmiselläänkin säilyy tämä affektikieli uuden varsinaisen puhekielen rinnalla, vieläpä sangen selvänä ja elinvoimaisena. Ihminen joutuu täten elämään ikäänkuin kahden kielen maailmassa. Mutta mikä sitten on tämä toinen kieli, tämä »oikea», »varsinainen» kieli, kuten sitä olemme kutsuneet?

Nykyaikainen psykologia vastasi meille: Se on se kieli, jonka pohjana on ns. symbolifunktio eli oivallus, että tiettyjä äänneyhtymiä voidaan käyttää paitsi toiveiden ja mielentilan ilmauksina myös erilaisten esineiden, olioiden ja asiain *niminä*, niitä esittävinä merkkeinä, ts. se oivallus, että kaikella voi olla nimi, että jotakin voidaan tarkoittaa sovitulla sanalla, lisäksi samalla sanalla yleensä aina samaa asiaa. Meille aikuisille tämä on itsestään selvä ja arkipäiväinen totuus, mutta jokaiselle lapselle se merkitsee aikanaan valtavaa keksintöä, joka vasta avaa portin siihen rikkaaseen inhimillisen ajatuksen maailmaan, johon ainoalakaan eläimellä ei ole pääsyä, koska ainoakaan eläin ei myöhemmälläkään iällä kykene esineitä nimittämään eikä sillä tavalla maailmaa hallitsemaan. Voidaankin toisaalta sanoa, että ihminen puolestaan ei koko elämänsä aikana tee mitään muuta keksintöä, joka merkityksensä puolesta olisi hänen kehitykselleen yhtä tärkeä kuin tämä nimien ja nimittämisen keksiminen. Ja tämä ratkaiseva käänne tapahtuu yleensä jo niin varhain kuin 1. ja 2. ikävuoden rajalla tahi 2. vuoden kuluessa. Tämänkin kehitysvaiheen kypsyminen edistyy vähitellen, mutta sen puhkeaminen tapahtuu jonakin täyttymyksen hetkenä äkillisesti. Emme kyllä muista sitä omasta kokemuksestamme emmekä yleensä selvästi havaitse sitä tarkkaamissamme lapsissa.

Mutta vaikka lapsi onkin tehnyt tämän nimi- ja nimittämiskeksinnön, ei se ole suinkaan ilman muuta kypsä siirtymään aikuisten enemmän tahi vähemmän asialliseen kieleen, ei sitä täysin ymmärtämään eikä vaivatta käyttämään. Se on kehityksessään kyllä hypähtänyt uudelle korkealle tasolle, mutta nyt vasta alkavat monenlaiset tämän uuden ylätasangon vaikeudet ja kompastelut. Lapsen sanavarasto on aluksi pieni ja itsekkeinen, sen omaan kokemukseen perustuva ja monin tavoin rajallinen. Väärinkäsityksiä sattuu, mutta eteneminen on käynnissä. Lapsi voi toisinaan viljellä nimityksissään kokonaan omatekoisiakin sanoja. Niinpä eräs 3-vuotias poika käytti näköjään aivan mielivaltaisesti sellaisia »omia» sanoja kuin *nonno* ja *mömppö*, jotka ympäristölle olivat käsittämättömiä. Ne toistuvat kuitenkin usein ja ilmeisesti jossakin määrämerkityksessä. Lähempi tarkkailu paljastikin, että »nonno» merkitsi kaikkia

SUOMALAINEN SUOMI N:o 5 — 1944

pienikokoisia ja liikkuvia eliöitä, joita oli leikkipaikan lähettyvillä maassa, muurahaisesta sammakkoon asti. »Mömpö» taasen tarkoitti niitä kotipiikan kamaralla olevia esineitä, jotka eivät liikkuneet, soranjyvistä ja pienistä kivistä aina puusta pudonneisiin käpyihin asti. Siis suuripiirteisellä jakoperustana oli liikkuminen tahi liikkumattomuus, seikka, millä muutenkin on lapsen havainto- ja elämysmaailman varhaiskehittämisenä varsin oleellinen merkitys. Sehän näkyy lasten piirustuksistakin, joiden aiheissa kaikki liikkuva on etusijalla ja huomion kohteena, ihmiset, autot, junat, hevoset jne.

Olisi kuitenkin täysin väärää luulla, että lasten nimityksissään käyttämät sanat heti olisivat vain joidenkin asiain kalpeita ja asiallisia käsitte-luurankoja, kuten aikuisten ja nimenomaan oppineiden kielenkäytössä helposti on asian laita. Päinvastoin. Niissä on lihaa ja verta, värikylläisyyttä ja tunnetta. Ne saattavat myös olla kuin esineitä, kuten Uno Kailaskin Lapsifantasioihin sisällyttämässään runossa »Sanat» kuvaa, antaen lapsen sanoa:

On olemassa hyvin paljon sanoja.
Sanat ovat esineitä
ja minä voin nähdä ne.
Toiset niistä ovat rumia ja toiset kauniita.

Edelleen — Kailaan runokuvia lainataksemme — muutamit sanat ovat hyviä, kuten *äiti* ja *isä*, vaikka isään »kiertyy joskus ukkosta». Ja edelleen:

Kesä on hyvin lämmin sana — —
maailma on hyvin suuri sana — —
viisa on hyvin kirvelevä ja vihattava sana.

Olemme tässä tekemisissä vielä jäsentymättömien kokonaiselämysten kanssa, joissa tunnepitoinen ilmeikkyyden on vahvasti etualalla ja joissa sana saa suuren määrän niistä ominaisuuksista, mitkä kuuluvat sen tarkoittamalle esineelle tahi olennolle. Se ei ole vielä pelkkä nimi, vaan pikemminkin kuin osa siitä oliosta, mitä sen pitäisi edustaa ja tarkoittaa.

Mutta joskus lapsen maailmaan ilmestyy myös outoja ja käsittämättömiä sanoja, jotka saattavat kuitenkin herättää voimakasta pelkoa tahi miltei taianomaista kunnioitusta. Esimerkkinä sellaisesta on Teuvo Pakkalan »Mahtisana»-nimisessä lapsinovellissa esiintyvä tuttu *stiikna-fuulia*, jonka juoksukilpailun voittanut Ville tekaisee muille käsittämättömäksi arvonimekseen ja saa sen nojalla vielä suurempaa kunnioitusta kuin jollakin tavallisella ja tajuttavalla kehaisulla. Mutta joskus voi outo ja väärinkäsitetty sana johtaa vakavalta näyttävään umpikujaan. Siitä esimerkkinä on eräs 6-vuotias tyttö, jonka nimi on Eeva. Tämä Eeva kieltäytyy yhtäkkiä menemästä kirkkoon, jossa hän aikaisemmin oli

SUOMALAINEN SUOMI N:o 5 — 1944

vanhempiensa kanssa käynyt useinkin. Vanhemmat ovat ymmällä, mutta Eevan kieltäytyminen on ehdoton ja suorastaan järkyttynyt. Syytä hän ei kuitenkaan ilmoita monista vakavista tiedusteluista huolimatta. Vanhemmat eivät myöskään ryhdy pakkokeinoihin, vaan toivovat mysteerion sopivalla hetkellä myöhemmin selviävän. Muutaman viikon päästä Eeva rohkaiseekin itsensä ja uskoo äidilleen kammonsä aiheen seuraavasti:

»No, mutta mitä se pappi-setä sitten oikein minusta tahtoo? Joka kerta, kun minä menen kirkkoon, katsoo hän saarnastuolista minuun ja sanoo *Eevan-keljumi*. Enkä minä tiedä, mitä pahaa olen tehnyt.»

Äiti sai tästä arvoituksen avaimen ja selitti parhaansa mukaan, mitä vanhan kirkkoherran hieman venyttäen lausuma eevankeljumi tarkoittaa. Tyttö epäili aluksi kyllä vahvasti, mutta uskoi vähitellen, että kysymys oli tosiaankin muusta kuin hänen Eeva-nimeensä liitetystä kelju-sanasta, jonka tämä kirkkovieras oli katsonut itseensä kohdistetuksi. Asia tuli täten lopulta selvitetyksi ja probleemilapsen alku ajoissa paranetuksi, kiitos vanhempien maltin ja rauhallisuuden. Usein ei tällaisissa tapauksissa kuitenkaan ryhdytä rauhassa etsimään häiriön syytä, vaan tartutaan umpimähkäisiin pakkokeinoihin ja rangaistuksiinkin, joiden aihetta lapsi ei kunnolla tajua ja jotka tekevät vaikean asian vain entistä pahemmaksi.

Näitä väärinkäsityksiä ja kommelluksia voisimme seurata pitkälle kansakouluikään asti, jolloin monet oppikirjan ja opettajan vaikeat sanat jäävät vielä merkitystä vaille. Eräässä tutkimuksessa voitiin todeta, että esim. sana *vaurastua* oli noin puolelle tutkitun yläkansakoulun oppilaista outo tahi että he käsittivät sen väärin, monesti täysin päinvastaisessa mielessä, sanoen esim. »Kun talo vaurastuu, niin se alkaa mädäntyä», »Kun laiva uppoaa, niin se vaurastuu» jne. — Näiden näytteiden rinnalle voisimme kerätä esimerkkikokoelman, joka valaisisi eri taivutusmuotojen vähittäistä käytäntöönottoa kehityksen varrella, samoin lauserakenteen täydentymistä ja monipuolistumista, sivulauseiden rakentelun eri asteita jne. Näistä esimerkeistä tässä yhteydessä kuitenkin luovumme.

Näissä tarkasteluissa olemme lähinnä pitäneet silmällä *henkisesti tervettä* lasta. On selvää, että henkisesti *vajavaisella* yksilöllä, esim. syvästi vajaamielisellä kielen kehityskään jää vahvasti normaalista jälkeen. Vaikeimmissa tapauksissa varsinaista puhetta ei synny lainkaan, aivo toiminnan mahdollisuudet ovat liian vähäiset. Mutta toisinaan esiintyy myöhäistä puhumattomuutta tahi puheen huomattavaa vajavuutta, joka ei välttämättä johdu henkisen yleistason mataluudesta, vaan jostakin muusta, suppeammasta syystä. Se saattaa olla esim. kuurous tahi huonokuuloisuus. Edellisten kohdallahan asiaa auttaa virallinen

SUOMALAINEN SUOMI N:o 5 — 1944

kuuromykkäinopetus. Huonokuuloisten asema ei ole vielä yhtä turvattu, mutta suunnitelma erikoiskoulun perustamiseksi heillekin on jo olemassa. Eräitä huonokuuloisuutensa tähden puutteellisesti puhumaan oppineita lapsia pidetään ilman aihetta vajaaälyisinä, koska heidän kuulonsa heikkoutta ei ole ajoissa huomattu. Tällainen lapsi saattaa alkuperäisiltä älykkyyden edellytyksiltään olla täysin normaali, vaikka hän huonon kuulonsa tähden on voinut vuosien mittaan kyllä jäädä henkissä kehityksessä ikäisistään jälkeen. Mutta tämä jälkeenjääneisyys ei ole syy, vaan seuraus. Paljon harvinaisempia ja vaikeammin käsiteltäviä ovat ne tapaukset, joissa lapsi ei opi puhumaan siitä huolimatta, että hän kuulee ja hänen älykkyytensä on ainakin suurin piirtein normaali, siis ns. *lapsiafaatikot*. Heidän luotettava toteamisensa on kuitenkin vaikea tehtävä, johon vaaditaan myös lapsipsykiatriaan erityisesti perehtynyttä pätevää hermolääkärää. Heidän opetustaan varten ei meillä ole erityistä koulua ainakaan toistaiseksi.

Mutta näiden koko puhetta koskevista kehityshäiriöistä kärsivien lisäksi maassamme on huomattavan suuri määrä suppeammassa mielessä puhevikaalisia lapsia. Sellaisia ovat esim. änkyttäjät (ehkä n. 1 % kouluikäisistä), sorakieliset eli soristajat, eri tavoin s-vikaiset sammaltajat, haitallisen epäselvästi puhuvat ja monet muut äänne- ja puhevikaiset. Yhtä kuvaavaa kuin valitettavaa kuitenkin on, että koko se tieteenhaara, *logopedia*, joka käsittelee puhevikoja ja niiden parantamista, on meillä vielä melko tuntematon, saati että sitä olisi sovellettu käytäntöön siinä laajuudessa kuin se nykyään on mahdollista ja monissa maissa tavallista. Olosuhteiden sallissa meillä on täysi syy hankkia luotettava selvitys ainakin kouluikäisten puhevikaisten lukumäärästä ja laadusta sekä samalla mahdollisimman nopeasti myös valtakunnallinen logopedinen laitos niin potilaiden hoitoa ja opetusta kuin tämän alan opettajien valmistusta varten. Puhevikaisuushan ei merkitse lapselle vain käytännöllistä haittaa, vaan myös kasvatuksellisia vaaroja. Hän joutuu monessa suhteessa kiusalliseen poikkeusasemaan, ehkä pilkankin kohteeksi, minkä seurauksena voi olla epäterve eristäytyminen, puhevian keinotekoinen peitteleminen tahi jokin muu nuoren ihmisen kehitykselle vaarallinen vastatoimenpide. — Myös *kirjoituksen* ja *lukemisen* alalla on omat säännöstä poikkeamisensa ja sairautensa. Niihin ei kuitenkaan kuulu esim. vasenkätisen lapsen tilapäinen *peilikirjoitus*, jossa sana syntyy oikealta vasemmalle, siis väärään suuntaan, ei myöskään pikkulapsikaudella jonkin aikaa esiintyvä pyrkimys katsella tahi piirrellä kuvia ja kirjaimia ylösalaisin tahi suorassa kulmassa sivulle käännettynä. Eri asia on, jos tällaiset taipumukset osoittautuvat erityisen sitkeiksi ja pitkä-

SUOMALAINEN SUOMI N:o 5 — 1944

ikäisiksi. Paljon vakavampi ilmiö on esim. ns. *sanasokeus*. Sanasokeilla tarkoitetaan lapsia, jotka normaaliälykkyydestään ja moitteettomasta puheestaan huolimatta eivät opi kouluaikana edes välttävästi lukemaan ja kirjoittamaan, vaikka tuntevat ja kirjoittavat vaivatta yksityiset kirjaimet. Kokonaista sanaa ei kuitenkaan synny, vaan sen tilalle saattaa ilmestyä käsittämättömiä kirjainyhdistelmiä. Samaan aikaan tällainen oppilas voi menestyä tyydyttävästi, vieläpä hyvinkin, joissakin muissa vaativissa kouluaineissa, esim. laskennossa. Sanasokeitakaan varten ei maassamme vielä ole erikoisluokkia, mutta sellainen lienee parhailaan suunnitteilla Helsingin suomenkielisten kansakoulujen yhteyteen.

Lukemis- ja kirjoitushäiriöitä potevia lapsia tutkittaessa ja käsitellessä on oltava erityisen varovainen. Vain pätevän hermolääkärin suorittaman tutkimuksen ja psykologisen selvityksen jälkeen voidaan päästä varmuuteen siitä, että kysymyksessä on todella vain suhteellisen suppea kielellinen häiriö, joka ei aiheudu yleisestä henkisen tason heikkoudesta, siis sama vaatimus, minkä esitimme myös puheenkehityksen häiriöistä äsken puhuttaessa. Vasta tämän selvityksen jälkeen voidaan tarkoituksenmukaisesti aloittaa varsinainen erikoisopetus ja -ohjaus, mikäli sellaista on saatavissa. Opetuksella on joitakin mahdollisuuksia menestyä, mutta ne ovat usein suhteellisen vähäiset, ja työ kysyy opettajalta taidon lisäksi tavatonta kärsivällisyyttä, samoin oppilaalta jatkuvaa omaa ponnistelua.

Merkittävää on, että kielenvaurioiden sielutieteellis-pedagogisen käsittelyn ala, joka meillä tähän asti on ollut näin outo ja tuntematon, on nyt keskellä sotaa tullut käyntiin puolustuslaitoksen lääkintähuollon piirissä, lähemmin sanoen niiden aivoinvalidien hoidannassa, jotka haavoittumisensa tähden ovat joutuneet kokemaan häiriöitä puheen, lukemisen tahi kirjoittamisen alalla — siis ns. afasiapotilaiden. Toivottavasti ne kokemukset, mitä tuossa tutkimus-, ohjaus- ja opetustyössä saadaan, voivat osaltaan tasoittaa tietä tällaiselle toiminnalle myös kielenhäiriöitä kärsivien lasten ja nuorten parissa. Silloin sodan herättämät uudet työmuodot pääsevät välillisesti palvelemaan myös rauhan päivien rakentavaa työtä.

NIILO MÄKI.